

DE DONNY DYNASTIE

DOOR GUIDO DESEYN, MIAT

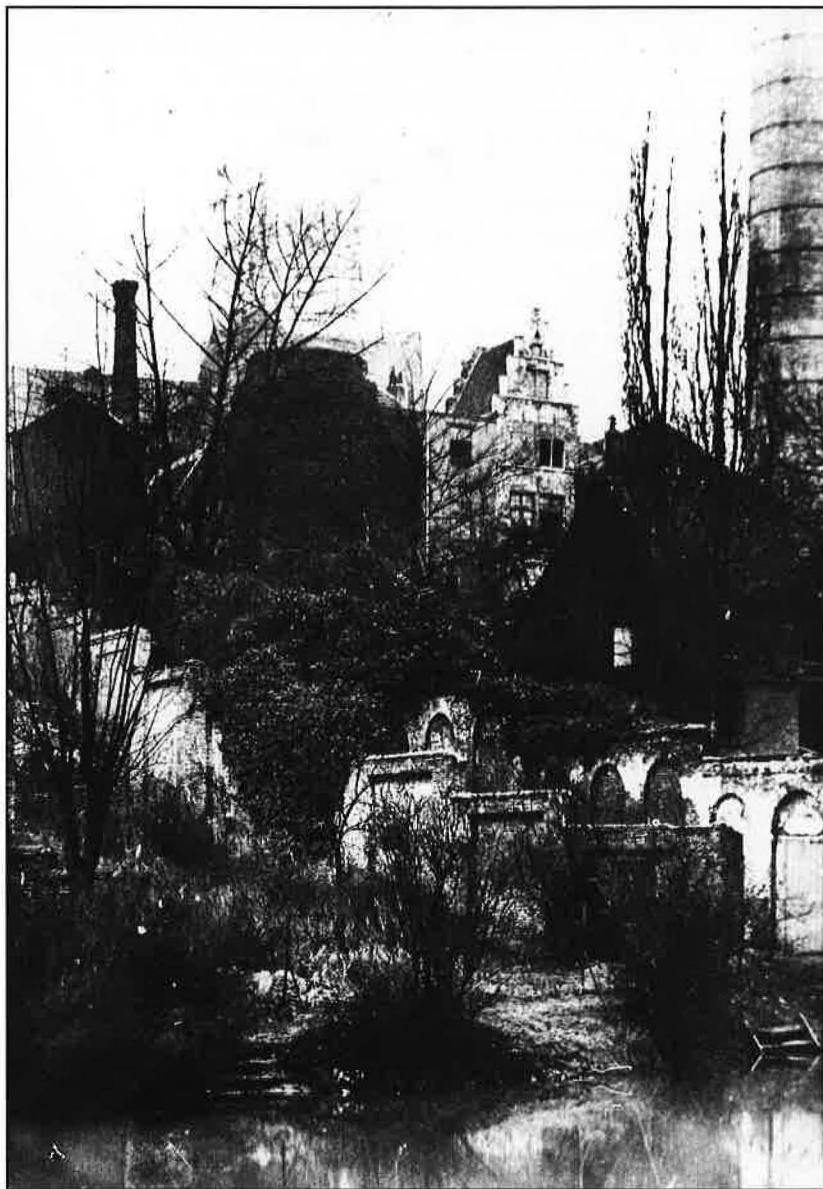
Een interessant industrieel site staat op het punt te verdwijnen nabij de aloude Hoveniersberg. Deze oostflank van de Blandinusheuvel is bij de oudere Gentenaars vooral bekend omwille van een terrasvormig aangelegd beluiken-ensemble aldaar ingeplant tussen de voormalige Sint-Pietersabdij en -kerk en het complex van de Technische Laboratoria Magnel van de universiteit, opgetrokken eind jaren 1930.

Deze beluiken verdwenen in de loop der jaren 1970 voor de oprichting van een nieuwe universitaire faculteit.

Ook het schilderachtige steile waterstraatje genoemd naar de Hoveniersberg heeft veel van haar charme verloren na de 'amputatie' van de onderste helft voor de inlijving bij de zojuist vernoemde gebouwen, doch vooral sinds de voormalige brouwerij en frisdrankenbottelarij Cobbaert-Donny hoogerop de helling bij de Sint-Pietersnieuwstraat, aan de verkrotting is vrijgegeven¹.

Promotieaffiche verdeeld door de fabrikanten van Belgische limonade in de jaren 1950. Het mineraal water 'Blandin' had volgens een laboratoriumanalyse uit 1940 nagenoeg dezelfde samenstelling en, therapeutische waarde als dat van de befaamde *Contrexville*-bron, doch met een lichtjes hoger chloorgehalte.

(Archief Donny. Verzameling MIAT, Gent).

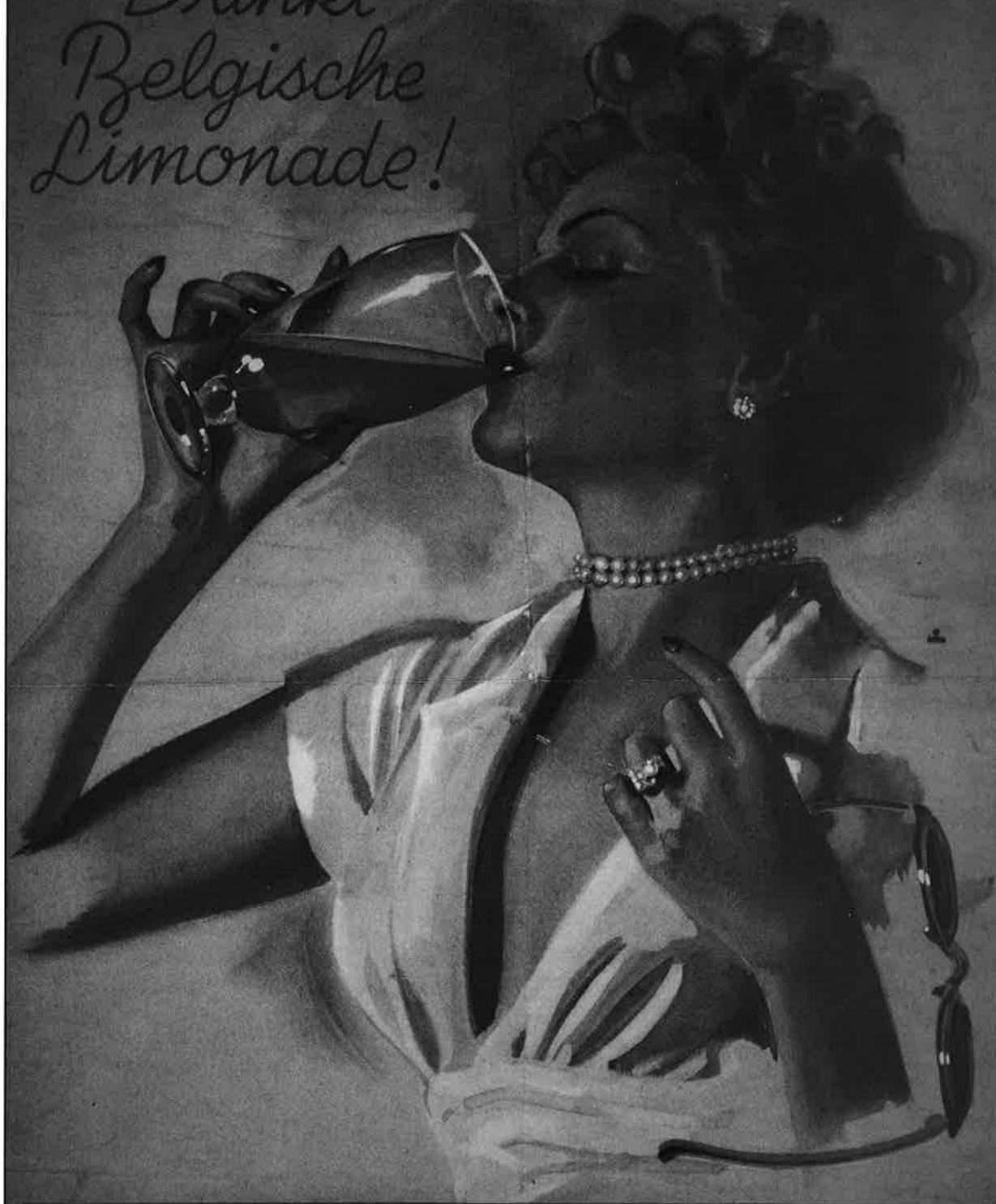

Het door talrijke kunstenaars vereeuwigde waterstraatje 'Hoveniersberg' gezien vanop de Mulnkaai, eind jaren 1930, met centraal het Kasteeltje Emmaüs op de flank van de Blandinusheuvel. Dit 16e eeuws buitenverblijf van een rijk Gentenaar werd het fabrieksmerk van de voormalige brouwerij, ijskelder en frisdrankenbedrijf van François

en Edmond Donny, opgevolgd door Paul Cobbaert-Donny (industriële gebouwen rechts vooraan en links boven cfr. vierkante schoorsteen en de met klimop begroeide ronde hijstoren boven de ijskelder). De ronde schoorsteen rechts is deze van de stookinstallatie van de technische laboratoria van de Gentse universiteit.

(Foto SAG, SCMS Gent).

*Drinkt
Belgische
Limonade!*

Blandinusherg

SINT-PIETERSNIEUWSTRAAT, 95
TEL. 506.38 H. R. 2811

GENT

MINERALE WATERS
LIMONADEN

Het geheel is tot op de funderingen bouwvallig, de oude bedrijfsconstructies zijn deels ingestort of gesloopt en alle deuren en ramen staan open voor noodweer en vandalen. Het ruikt er naar speculatie. Midden 1994 werd de eigendom verkocht voor een slordige 22.000.000 fr. aan een bouwpromotor door de erfgenamen De Groote-Cobbaert uit Oostende. En toch heeft de site een glorieuze voorgeschiedenis, en staat temidden van deze ellende het architecturaal juweel van het als monument beschermde 16e eeuwse Emmaüs-kasteeltje. Hoog tijd om in dit verband de nog steeds actuele woorden van wijlen professor Pierre Kluyskens uit een kranteartikel anno 1966 (!) te herhalen: *“Indien men dit unicum in de Gentse stede wil redden, mag geen tijd meer verloren gaan. Misschien zal men opwerpen dat het niet zichtbaar is van de openbare weg, en dat men dus niet veel geld aan zijn redding en herstelling moet verteren. Doch wij kennen vele steden, waar er mensen zouden gevonden worden, die op zo stemmig plekje gelukkig zouden zijn de nodige herstellingskosten te dragen, om er iets zeer typisch als restaurant, clubhuis of iets dergelijks van te maken, maar in Gent zijn wij nu eenmaal nog zo rijk dat wij het allemaal mogen versjacheren...”* Terug naar af dus.

DE DONNY-DYNASTIE

De roots van de familie Donny liggen in Schotland. *Andrew (André) Donn(a)y* behoorde tot die uitgeweken aanhangers van Jacob II Stuart, aan wie het door een *bill* uit 1698 verboden was contact te onderhouden met, noch wapens te dragen ter verdediging van de eer van hun koning. Achtduizend Engelsen en Schotten weken daarom uit naar o.a. Frankrijk en lieten zich daar inlijven bij het leger (de Mac Mahons, de Canroberts, ...).

Andrew Donny werd geboren in Garmock (heden Garmouth) in de

parochie van Speymouth, in het graafschap Elgin. Als naar het vasteland uitgeweken soldaat huwde hij in 1698 Marie van Meulebeke, geboren te Brugge in 1674, overleden in dezelfde stad in 1723. André Donny overleed te Brugge in 1733 na een tweede, kinderloos huwelijk.

Uit zijn eerste huwelijk had hij wel meerdere zonen en dochters, waarvan echter verschillende overleden waren op jeugdige leeftijd.

Tot de overlevenden behoorden:

- Jacques-André (geboren te Brugge in 1700, en overleden in 1733) en
- François-Joseph (geboren te Brugge in 1710 en gestorven te Maldegem waar hij de functie van baljuw uitoefende. De juiste datum van zijn overlijden is onzeker, ergens tussen 1773 en 1784).

François-Joseph had zeven zonen (waarvan vier gestorven op jeugdige leeftijd en twee zonder nakomelingen) en vier dochters (waarvan er drie stierven op jeugdige leeftijd).

De enige overlevende zoon, *Jean-François-Emmanuel*, geboren te Maldegem in 1739, werd geneesheer. Hij overleed in 1783 in mysterieuze omstandigheden te Gent door verdrinking in de Leie te Ekkerghem en werd er begraven op de Sint-Martinusparochie. Zijn zoon, *François* (geboren te Brugge in 1764 en overleden na een val uit een boom in 1809) huwde in 1789 te Oostende met Marie-Constance Van der Heyden (overleden in 1818). Zij hadden vier zonen: François-Constantin-Leopold, Pierre, Théodore en Auguste, en drie dochters: Julie, Louise en Adèle.

De oudste zoon, *François-Constantin-Leopold* (geboren te

Ambrotypie (achterglasfotografie) voorstellende François-Marie-Louis Donny, in het begin van zijn roemrijke carrière, jaren 1850 (?) (rugzijde voorstelling 'Photographie Procédé Hauser sur émail. Tournay').

(Archief Donny. Verzameling MIAT, Gent).

Oostende in 1791, overleden in 1871) had uit zijn huwelijk twee dochters en één zoon: *François-Marie-Louis* (geboren te Oostende in 1822, overleden te Gent in 1896). Deze laatste, wetenschapper, universiteitsprofessor én fabrikant, huwde te Gent in 1849 Emma-Colette Baertsoen uit het gezin van een welstellend Oudenaards lakenhandelaar.²

Het echtpaar Donny-Baertsoen kreeg vijf dochters en vijf zonen. *Edmond Donny*, de tweede oudste zoon die het bedrijf in de Sint-Pietersnieuwstraat zou uitbaten, huwde in 1891 met Helène-Marie-Josephine Van Steenberghe (geboren te Ninove in 1865) en kreeg drie dochters waarvan er één huwde met Paul Cobbaert (overleden 1969), de laatste uitbater van de brouwerij-limonadefabriek 'Blandin'.

Twee Donnys maakten zich bijzonder verdienstelijk: *François-*

Constantin-Leopold, advocaat en zijn zoon François-Marie Louis, schei- en natuurkundige.

FRANÇOIS- CONSTANTIN-LEOPOLD DONNY (1791-1871)³

De studies die François C.L. Donny aanvatte, na zijn huwelijk, aan de Academie van Brussel leverden hem op 28 december 1816 de graad van Doctor in de Rechten op. Hij vestigde zich als advocaat in zijn geboortestad, waar hij tevens de functie van gemeentesecretaris waarnam. Zijn aanvullende kennis van economische en handelswetenschappen kwamen hem daarbij goed van pas.

Op veertigjarige leeftijd, vanaf 1832, werd hij volksvertegenwoordiger voor het district Oostende, opdracht die hij bleef waarnemen tot 1848. Zijn gematigd politiek temperament stelde hem slechts een kleurloze en onopgemerkte carrière in het vooruitzicht. Hij was wél lid van de commissie die in Utrecht de financiële aspecten rond de scheiding van België en Nederland na 1830 moest uitwerken. Voor zijn daar geleverde bijdrage verleende de Belgische koning hem op 31 maart 1841 het kruis van de Leopoldsorde. Door het Nederlandse vorstenhuis werd

hij onderscheiden met het kruis van Commandant in de Orde van de Eik en in 1837 benoemde koningin Dona Maria van Portugal hem Ridder in de Ontvangenis van O.L.V. van Villa Viersa. In 1834 stelde de Belgische regering hem aan tot advocaat-generaal bij het Hof van Beroep te Gent, doch vóór 1848, het einde van zijn opdracht als volksvertegenwoordiger, had hij weinig tijd deze functie naar behoren waar te nemen. Op de leeftijd van zestig jaar herbegon hij daarom nog een juridische opleiding.

Om zijn bewezen diensten werd hij in 1856 bevorderd tot de graad van Officier in de Leopoldsorde. De wet van 1867 leverde hem de titel van Emeritus op, als Ere-Eerste Advocaat-Generaal. In zijn laatste levensjaren publiceerde hij een aantal teksten met religieus-filosofische overdenkingen. Een eerste bundeling onder de titel *La foi, le bons sens et les faits. Appel aux déistes sincères par un déiste désabusé* had hij uitgegeven te Brussel in 1863. Kort daarop zagen drie andere publikaties het licht: *Petite revue en soirée d'anciens condisciples* (Brussel 1865), *Phénomènes de l'Histoire universelle: deel I. Phénomène israélite* (Gent 1868), en deel II. *Phénomène prophéti-*

que (Gent, 1869)⁴. Deze laatste werken bevatte ontboezemingen over het Oude Testament.

FRANÇOIS MARIE LOUIS DONNY (1822-1896)⁵

Reeds op jeugdige leeftijd moest François M.L. zijn vader op diens standplaatsen in Gent, Brussel of Utrecht volgen. In zijn vroegste opvoeding trad François sr., gezien diens interesse zowel aan de schei- en wiskunde als aan de muziek en schilderkunst, dan ook op als mentor van zijn zoon.

In 1835 vestigde de familie zich definitief te Gent op het adres Prinsenhof 40. De zomerperiode bracht zij door op haar buitenverblijf te Gistel.

Als adolescent bleek hij én een sterke artistieke aanleg én een uitgesproken handvaardigheid te bezitten. In 1837, op 15-jarige leeftijd, legde hij zich toe op de glasschildering en de restauratie van glasramen waarvoor hij in de daaropvolgende jaren zowel loodbewerkers- en glazenierskunde, als scheikundige kennis (o.a. voor het samenstellen van verven) diende te vergaren⁶. Experimenteren in scheikundige laboratoria werd zijn grote passie. François M.L. volgde, na tussenkomst van professor Quetelet, de seminaries in de natuurkunde en

Lithografie voorstellende François-Constantin-Leopold Donny, advocaat en volksvertegenwoordiger anno 1838. Hij speelde een belangrijke politieke rol bij de oprichting en de eerste bestaansjaren van het Koninkrijk België (links).

(Archief Donny. Verzameling MIAT, Gent).

Lithografie voorstellende François-Marie-Louis Donny, kort voor zijn overlijden in oktober 1896, o.a. opgenomen in de verzamelde 'in memoria'.

(Archief Donny. Verzameling MIAT, Gent).

in de scheikunde aan de Gentse universiteit. Hij ontpopte zich als één der veelbelovendste studenten van de professoren Plateau en Mareska. Het is een feit dat Jozef Plateau, eminent wetenschapper, vriend-aan-huis van de familie Donny en professor in de natuurkunde aan de Gentse universiteit wiens laboratorium naast dit van dokter Mareska was gelegen, grote invloed had op François M.L. en raadgever was bij zijn onderzoekingen.

In 1841, op 19-jarige leeftijd, exposeerde hij in Brussel een merkwuurige pneumatische kwikpomp die zijn aanleg op het gebied van de praktische scheikunde eerder dan op dat van de filosofische scheikunde, demonstreerde. Twee jaar later trok hij de aandacht van de wetenschappelijke wereld door een bijdrage over de

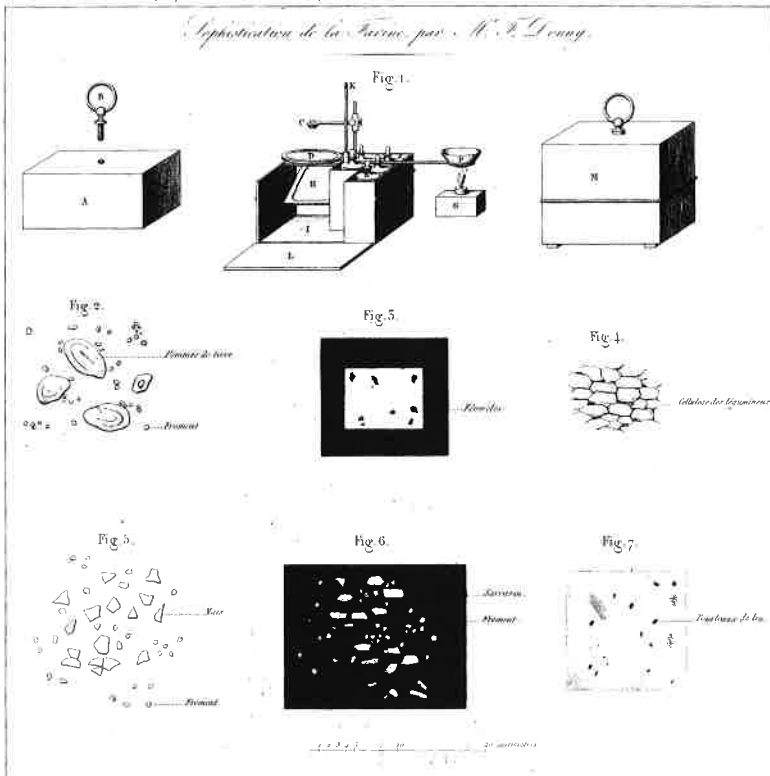
kleefkracht van vloeistoffen, een studie van lange adem (1840-1845) ⁷.

François M.L. Donny werd assistent voor de cursus chemie benoemd in juli 1842 en in oktober 1845 repetitor aan de School voor Burgerlijke Bouwkunde.

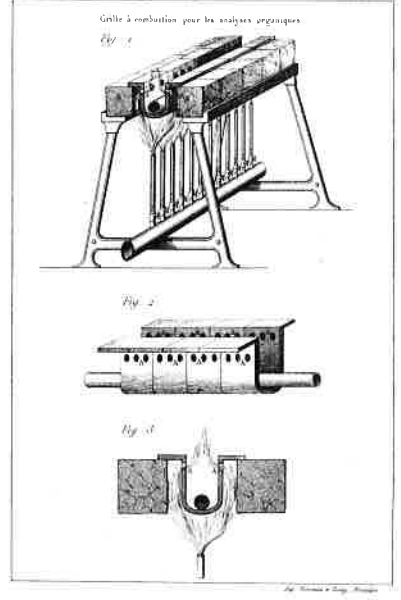
In dezelfde periode verkondigde hij een nieuwe stelling over het kookpunt van een vloeistof, stelling die tot op heden aanvaard wordt (opdat een vloeistof zou koken, moet het een gas bevatten, bv. water afgesloten van de lucht kan verwarmd worden tot 180°C zonder te koken, verdere temperatuurverhoging leidt tot een explosie: reden van het frequent ontploffen van stoomketels door oververhitting).

Diverse leden van de Koninklijke Academie van België (de Hemp-

Annales de Chimie et de Physique, 3e Série, Tome XXI, (Septembre 1847)

Annales de Chimie et de Physique, 3e Série, Tome XXI, (Septembre 1847)

Twee van François-Marie-Louis Donny's talrijke bijdragen tot de voedingsnijverheid: in 1846 een toestel om fraude bij tarwemeel vast te stellen (hiernaast) en in 1864 een verbrandingsrooster voor de analyse van organische stoffen (boven).

(Archief Donny. Verzameling MIAT, Gent).

tinne, Stas en Martens) brachten in het Bulletin van deze Academie verslag uit over een andere vroege bijdrage van Donny, de *'Mémoire sur les principales sophistications des farines et du pain'* (1848), betreffende het opsporen van vervalsingen van tarwemeel met aardappel- of groentenmeel.

Reeds in de *Bulletins* van 1846 en 1847, dus in volle voedselcrisis veroorzaakt door mislukte oogsten, had Donny verslagen van onderzoeken naar de vervalsing van tarwemeel met o.a. aardappel-, rijst-, maïs-, en lijnzaadmeel gepubliceerd, ter bestrijding van fraude bij het bakken van brood⁹. Hij was daarin de opvolger van dokter J. Mareska, die in dezelfde periode en op hetzelfde domein hem de weg heeft gewezen. Mareska's onderzoek steunde op de wet van 1829, ingesteld nadat

fraudeurs er zelfs niet voor terugschrokken krijt, pleister of pijp-aarde onder het meel te mengen. De stijgende invoer van nieuwe graansoorten zoals rijst en maïs, of het verwerken van lijnzaadkoeken, boekweit of aardappelen openden nieuwe mogelijkheden in de vervalsing van tarwemeel⁹. In die periode begon de faam van F.M.L. Donny's expertises zich reeds over de grenzen heen te verspreiden: de Franse regering deed beroep op zijn kennis om zijn nieuwe procédés ter bestrijding van de fraude bij tarwemeel in de verschillende Franse havens te gaan demonstreren¹⁰. Achtereenvolgens bezocht hij Brest, Cherbourg, Lorient, Bordeaux, Toulon en Marseille, en op het einde van zijn succesvolle opdracht, die hem ook de bewondering van Franse wetenschappers opleverde, werd hem voor

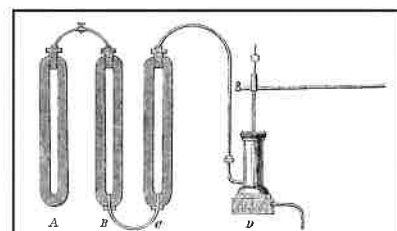
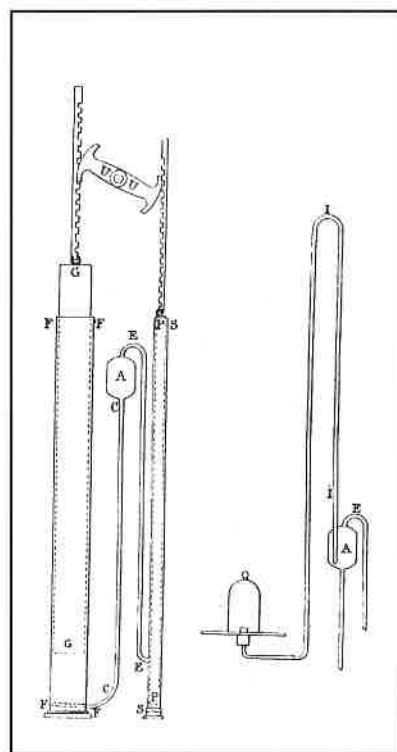

François M.L. Donny door-kruiste als één van de eerste Vlaamse foto-amateurs de stad met een 'vigilante' ingericht als mobiele donkere kamer. Op deze foto -het Koophandelsplein in 1854- die aan hem wordt toegeschreven, zou bewuste koets rechts onder in beeld zichtbaar zijn.

(Foto SAG SCMS, Gent).

Scheikundige toestellen ontworpen door François-Marie-Louis Donny: zijn legendarische verbeterde pneumatische kwikpomp voorgesteld op de industrietentoonstelling te Brussel in 1841 (boven) en een systeem voor het vloeibaar maken van gassen (onder), eind jaren 1870.

(Archief Donny, Verzameling MIAT, Gent).

STAMBOOM VAN DE FAMILIE DONNY

Andrew (André) Donn(a)y werd geboren in Garmock (heden Garmouth) in de parochie van Speymouth, in het graafschap Elgin (Schotland). Als uitgeweken soldaat huwde hij op 30 oktober 1698 Marie van Meulebeke (dochter van Jacques en Anna Bovins), geboren te Brugge op 7 april 1674, overleden in dezelfde stad op 26 mei 1723. Hij huwde een tweede maal op 29 oktober 1725 met Scholastique-Sofie Ingels (dochter van Ignace en Anna Pathijn), geboren te Brugge op 26 mei 1704.

André Donny overleed te Brugge op 24 januari 1733 zonder nakomelingen uit zijn tweede huwelijk. Uit zijn eerste huwelijk had hij wel meerdere zonen en dochters, waarvan echter verschillende overleden op jeugdige leeftijd.

Tot de overlevenden behoorden:

- Jacques-André (geboren te Brugge op 11 januari 1700, gehuwd met Catherine Bouckaert en overleden te Brugge op 13 december 1733) en

- François-Joseph (geboren te Brugge in 1710 en na zijn huwelijk met Geneviève De Somere, woonachtig te Maldegem waar hij de functie van baljuw uitoefende en er overleed tussen 1773 en 1784).

François had zeven zonen (waarvan vier gestorven op jeugdige leeftijd en twee zonder nakomelingen) en vier dochters (waarvan er drie stierven op jeugdige leeftijd).

De enige overlevende zoon, Jean-François-Emmanuel, geboren te Maldegem op 20 oktober 1739, werd geneesheer en huwde Anna Van de Heede. Hij overleed in mysterieuze om-

standigheden door verdrinking in de Leie te Ekkerghem bij Gent en werd er begraven op 14 april 1783 op de Sint-Martinusparochie.

Zij hadden twee dochters (een tweeling : Marie-Françoise Josephine en Ann-Geneviève, beiden gestorven in 1844) en een zoon, François (geboren te Brugge op 11 september 1764 en overleden na een val uit een boom op 16 mei 1809).

Deze laatste huwde in oktober 1789 te Oostende Marie-Constance Van der Heyden (dochter van Balthazaren Marie Van Aecken, overleden in december 1818). Zij hadden vier zonen: François-Constantin-Leopold, Pierre, Théodor en Auguste, en drie dochters: Julie, Louise en Adèle.

François-Constantin-Leopold (geboren te Oostende op 17 november 1791, overleden in januari 1871) had uit zijn huwelijk twee dochters: Annette-Louise-Marie (geboren te Oostende op 17 juni 1814, overleden te Gent op 4 maart 1890) en Adèle-Marie-Constance (geboren te Oostende op 7 februari 1820, overleden 19 januari 1821) en één zoon: François-Marie-Louis (geboren te Oostende op 31 januari 1822, overleden te Gent op 26 oktober 1896).

Deze laatste huwde te Gent op 10 juli 1849 Emma-Colette Baertsoen, dochter van Philippe en Colette-Caroline De Graet. Philippe Baertsoen was een zoon van een welstellend Oudenaards lakenhandelaar, en één der eerste handelaars in Vlaanderen in Wedgewoodporselein. Later associeerde deze zich met zijn neef Pierre Baertsoen en richtte hij te Gent

ca 1830-1835 een katoenspinnerij op, in de wijk Oudburg (tussen Vrouwenbroerstraat en Zeugsteeg). Dit bedrijf lag aan de basis van de bekende Gentse weverij Baertsoen & Buysse.

Het echtpaar Donny-Baertsoen kreeg vijf dochters: Marie-Colette-Josephine (geboren te Gent op 19 oktober 1850), Julienne-Marie-Henriette (geboren te Gent op 27 augustus 1852, overleden op 19 augustus 1869), Elisa-Marie-Henriette (geboren te Gent op 12 januari 1844), Madeleine-Marie-Sophie (geboren te Gent op 17 juni 1857), Julienne-Anne-Josephine (geboren te Gent op 22 januari 1869) en Christine-Marie-Emma (...) en vijf zonen: Georges-Marie-Augustin (geboren te Gent op 28 augustus 1851, ongehuwd overleden op 22 augustus 1901), Edmond-Marie-Bernard (geboren te Gent op 27 januari 1856), Paul-Marie-Ernest (geboren te Gent op 23 januari 1860), Lucien-Marie-Joseph (geboren te Gent op 9 april 1865) en Maurice-François-Marie (geboren te Gent op 3 oktober 1867).

Edmond Donny, die het bedrijf in de Sint-Pietersnieuwstraat uitbaatte, huwde op 5 augustus 1891 met Helène-Marie-Josephine Van Steenbergh (geboren te Ninove op 6 juli 1865) en kreeg drie dochters: Marthe-Marce-Françoise (geboren te Gent op 4 maart 1892), Jeanne-Marie-Emma (geboren te Gent op 3 augustus 1894) en Marguerite-Marie-Sofie (geboren te Gent op 30 december 1895).

(gegevens op basis van fragmentaire stamboom familie Donny, verzameling MIAT, Gent).

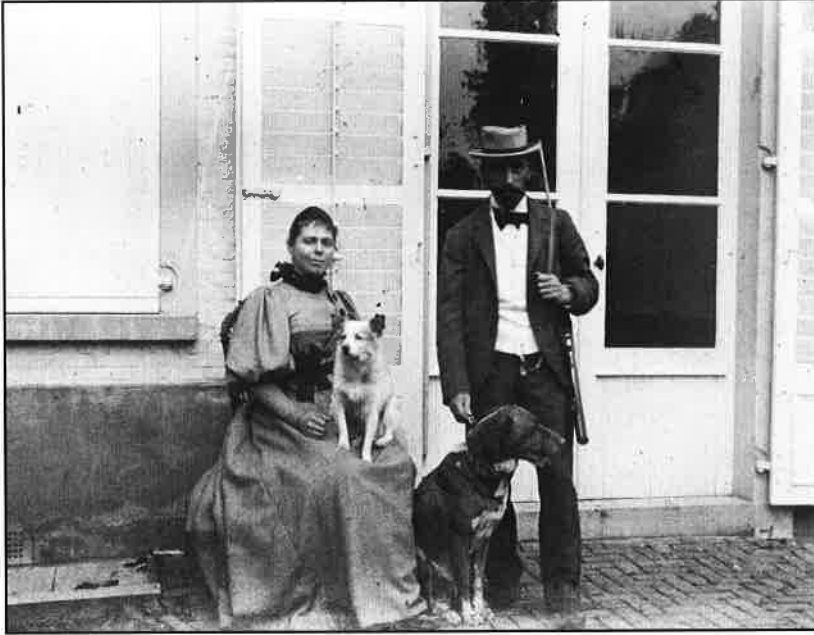

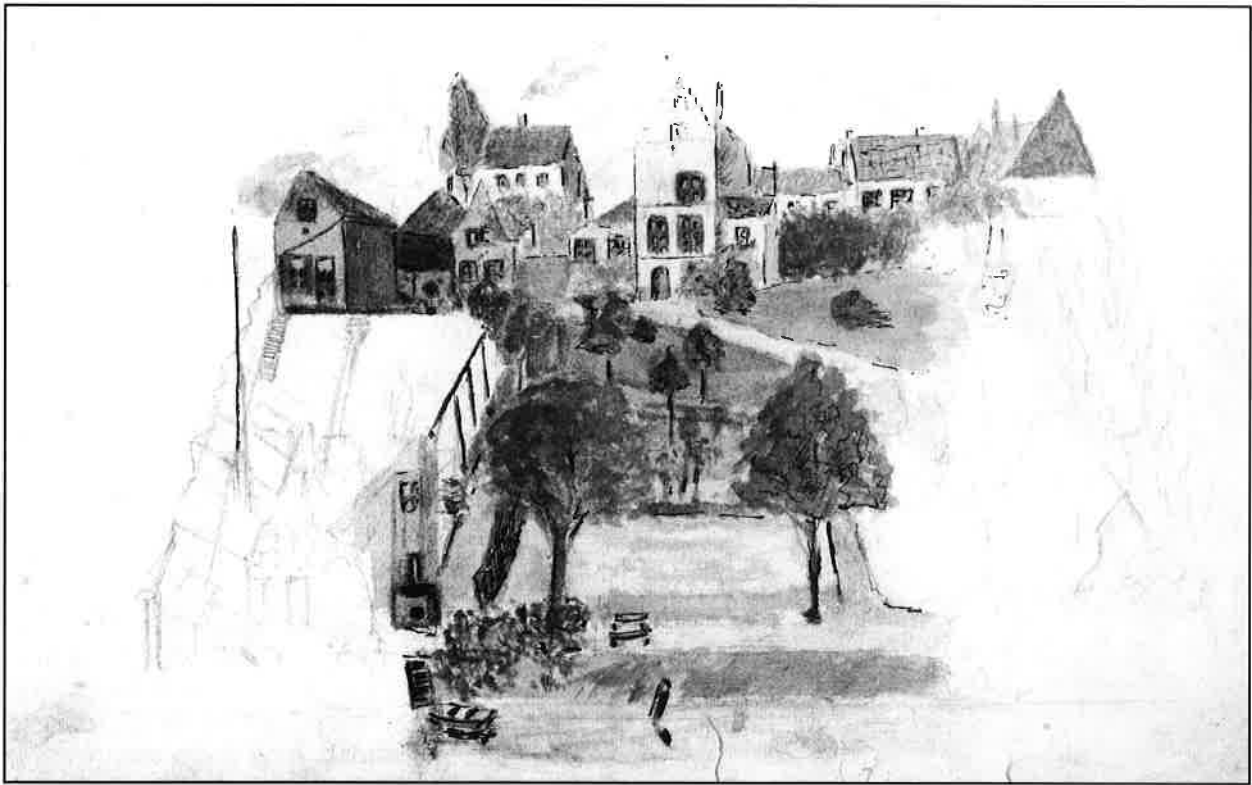
Foto van Edmond Donny met (toekomstige) echtgenote H el ene Van Steenbergh (?), vermoedelijk in 1890 of 1891, op het terras van zijn ouderlijke woning in de Sint-Pietersnieuwstraat.

(Archief Donny. Verzameling MIAT, Gent).

Groepsfoto (op zgn. 'carte-de-visite' formaat) van de familie Donny eind jaren 1870, met centraal, temidden van haar 5 zonen en 5 dochters, moeder Emma Baertsoen en grootmoeder Donny (beiden zittend) en vader François-Marie-Louis (staand op achtergrond). Links staand achter zijn grootmoeder, de ingenieur Bruggen en Wegen Georges Donny.

(Archief Donny. Verzameling MIAT, Gent).

Gequarelleerde schets van de hand van één der Donny's, voorstellende het Emmaüs-kasteeltje en de tuin van het ouderlijk huis die zich toen nog tot tegen de oever van de Muinschelde uitstreckte, vermoedelijk nog voor de oprichting van de brouwerij Donny in 1872 (er zijn nog geen bedrijfsgebouwen zichtbaar naast het 'kasteeltje', wel een -onbekend-fabriekje met schoorsteen links onderaan de Hoveniersberg, tegen de Schelde, blijkbaar niet behorende bij het eigendom).

(Archief Donny. Verzameling MIAT, Gent).

Het oorspronkelijk 'logo' van de *Brasserie & Glacière du Petit Château d'Emmaüs van Donny-Baertsoen*.

(Archief Donny. Verzameling MIAT, Gent).

bewezen diensten het kruis van *Chevalier de la Légion d'honneur* verleend.

Zijn onderzoekingen trokken de aandacht van wetenschappelijke verenigingen. Hij werd corresponderend lid van de *Société d'Emulation de Brest* (1847), de *Académie Royale des Sciences de Belgique* (1850), en de *Société des Sciences Naturelles de Cherbourg* (1852).

Na de dood van Mareska werd hij als diens wetenschappelijk erfgenaam in oktober 1858 tot buitengewoon hoogleraar in de Toegepaste Scheikunde benoemd. Door opsplitsing van de leerstoel kreeg zijn collega Kekulé deze van Algemene Scheikunde toegewezen. François M.L. Donny week maar al te graag van het zuiver wetenschappelijk onderzoek af voor de praktische toepassing van zijn uitvindingen in de industrie. Daarin was hij reeds voorloper van de huidige trend tot nauwe samenwerking tussen universiteit en bedrijfs wereld.

Hij leverde voor de Koninklijke Academie van België, in 1871 verslag over het artikel van professor Th. Swarts, over de destijds frequent optredende vervalsingen van chicorei met gemalen turf (!) ¹¹.

Als lid van de Koninklijke Academie van België, maakte hij zich ook nadien, samen met deze collega aan de Gentse universiteit, sterk verdienstelijk in onderzoekingen die ten goede kwamen aan o.a. de criminologie (met een middel om arsenic te detecteren in vloeistoffen) ¹² of aan de voedingsnijverheid (met een middel om bij vervalsingen kunstmatige 'boter' te onderscheiden van natuurlijke door verhitting tot 150-160°C) ¹³. Dertig jaar onafgebroken onderzoek, dat hem in oktober 1865 de functie van gewoon hoogleraar en het jaar daarop effectief lid van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen opleverde, werd in maart 1871 bekroond toen François M.L. Donny het kruis van Ridder in de Leopoldsorde werd verleend. De eerbetuigingen voor

zijn verdienstelijk werk volgden elkaar op: in maart 1881 Officier in de Leopoldsorde, in juni 1886 het Burgerlijk Kruis 1e Klasse en op het einde van hetzelfde jaar de titel van Emeritus.

Pas in 1892 trok hij zich definitief uit de wetenschappelijke middens terug. Hij overleed op 26 oktober 1896.

DE VEELZIJDIGHEID VAN DE DONNYS

Ook op andere gebieden van de scheikunde liet François M.L. Donny met grote regelmaat de resultaten van zijn onderzoekingen verschijnen, o.a. betreffende het vloeibaar maken van gassen (een studie die hij reeds in 1843 samen met dokter Mareska aanvatte) ¹⁴, een publikatie uit 1851 eveneens in samenwerking met deze laatste betreffende het onderzoek naar de extractie van kaliumcarbonaat (*potassium*), in 1864 een door hem ontworpen verbrandingsrooster voor organische analyses ¹⁵, een rapport anno 1872 in opdracht van het gemeentebestuur van Spa dat de samenstelling van de minerale waters van deze badstad tot onderwerp had, of nog, in 1887, een verslag over de procédés voor het brandvrij maken van hout.

Ook publiceerde in een brochure uitgegeven door de Maatschappij ter Aanmoediging van de Nationale Nijverheid anno 1858, M.A. Masson een lovend rapport over een nieuwe lamp brandende op alle soorten van zware (teer)olie met een lichtsterkte van 10 candlela, uitgevonden door François M.L. Donny ¹⁶.

Samen met zijn vader François C.L., stelde François M.L. Donny in 1849 een nieuwe cartografische projectiemethode op punt, die zij samen voorstelden aan de Koninklijke Academie van België ¹⁷.

In het kader van een andere hobby, de fotografie - toen nog *daguerréotypie* genoemd -, was François M.L. Donny reeds vanaf de jaren 1840 actief.

Hij leverde verschillende bijdra-

gen aan de wetenschappelijke aspecten ervan ¹⁸.

Als hoogleraar in de industriële scheikunde was hij al van bij het ontstaan van de fotografie een fervent 'amateur'. De overlevring wil dat hij als één van de eerste Vlaamse amateur-fotografen, gewapend met zijn camera, in de jaren 1850 en 1860 talrijke Gentse stadsgezichten op de gevoelige plaat vastlegde. Daarvoor doorkruiste hij de stad met een 'vigilante' ingericht als mobiele donkere kamer om ter plaatse met natte collodiumplaten te kunnen werken. Hij was voortdurend in de weer met de verbetering van de toen beschikbare fotografische apparatuur en vond o.a. een opvouwbaar tentvormige donkere kamer uit, die in de reisbagage een minimum van plaats innam. Voor de stereoscopische fotografie leverde François M.L. Donny een belangrijke verbetering bij het ontwikkelen van glasnegatieven. Onder andere verbeteringen opent hij in juni 1878 de weg tot het verhelpen van een tekortkoming, eigen aan de toenmalige fotografie, nl. de weergave van rode of gele voorwerpen als zwart, en dito blauwe of violetkleurige, als wit: hij introduceert het gebruik van kleurfilters gedurende de opname en lag daardoor aan de basis van latere studies over de orthochromatie.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat hij van 1874 tot 1880 voorzitter werd benoemd van de Gentse afdeling van de *Association Belge de Photographie*, later opgevolgd door zijn collega en vriend Gustave De Vylder.

Andere Donnys lieten zich eveneens niet onbetuigd.

François M.L. Donny's zoon Georges, ingenieur van Bruggen en Wegen, liet ter gelegenheid van de Internationale Tentoonstelling van Hygiëne en Reddingswezen, welke doorging te Brussel in 1877, een studie verschijnen over de opslag van petroleum en andere ontvlambare stoffen, met het voorstel voor de bouw van met aarde bedekte gemetste en gecementeerde reservoirs of dito

magazijnen voor de opslag van houten olievaten ¹⁹.

Het is ook Georges die met zijn opleiding van ingenieur zich geïnteresseerd zag om in 1900, één jaar voor zijn dood, de geschiedenis 't *Casteelkin van Emmaüs*, het 16e eeuwse lusthof ²⁰ achterin de tuin van het ouderlijk huis gelegen, te schrijven. De in deze brochure opgenomen afbeeldingen zijn eveneens van zijn hand. Hij kopieerde de typisch 16e eeuwse geometrische motieven in het parement aangebracht met 'gesmoorde' bakstenen (overbakken ovensteen) ²¹.

Dit alles combineerden de Donnys met hun activiteiten in de bedrijfs-wereld.

De uitbating van een eigen brouwerij annex fabriek was aanvankelijk François M.L. Donny's initiatief, later overgenomen door zijn zoon Edmond. Zijn kennis van de scheikunde en voedings-leer kon François M.L. hier zelf in de praktijk brengen, o.a. de ontleding van de minerale eigenschappen van het water van de Blandijnberg.

Edmond trad al gauw in de voetsporen van zijn vader. Voor de licht-ijzerhoudende bronnen in het Oostvlaamse Moorseele zou hij, samen met de plaatselijke waterkennerpriester Auguste Boulangé, de scheikundige analyse uitvoeren. Hij ontwikkelde voor de exploitatie van deze bronnen een winningsschema met plans en foto's, dat op de Provinciale Tentoonstelling te Gent in 1898 werd bekroond en nog steeds op de zetel van Ginstbronnen wordt bewaard ²²

DE BROUWERIJ 'BLANDIN'

Ons interesseert natuurlijk vooral de 19e eeuwse industriële episode van het eigendom aan de Hoveniersberg en haar gebruikers.

In 1840 waren de terreinen, op een woonhuis aan de Sint-Pietersnieuwstraat gelegen en het

Emmaüs-kasteeltje halfweg de helling na, nog niet bebouwd.

In 1855 verwierf François M.L. Donny dit 'woonhuis met tuin en afhankelijkheden' in de Sint-Pietersnieuwstraat van de erfgenamen De Keyser die het in 1816 hadden aangekocht.

De oudste onder de industriële gebouwen die er tussen 1856 en het einde der jaren 1880 in verschillende fasen zijn opgetrokken i.o.v. François M.L. Donny, nl. deze langsheen het waterstraatje de Hoveniersberg, waren vermoedelijk ingericht als laboratorium annex fabriek van scheikundige produkten, waar hij ook zijn uitvindingen ontwierp en uittestte.

Dit bedrijfje was reeds van bij het opstarten in 1856 met stoom aangedreven. De voet van de daarbij horende vierkante schoorsteen en de fragmentaire fundering van de stoomketel bestonden nog medio 1994.

In 1872 zou zijn bedrijfje uitbreiden met een brouwerij, in het daaropvolgende decennium aangevuld met een ijskelder ²³.

Een '*fabrique à vapeur de siphons d' eaux gazeuses et d' eaux minérales*' kan eveneens van in het begin der jaren 1870 worden geattesteerd ²⁴.

Hij betrok mineraal water van uitzonderlijke kwaliteit uit een zgn. '*abysinischen put*', een put geboord op grote diepte ²⁵.

Bij de bouw van de ijskelder is vastgesteld, tijdens het doorsnijden van het geologisch profiel van de Blandinusberg, dat de opeenvolgende zand- en leemlagen een natuurlijke filter van ca. 20 m hoogte vormden.

François M.L. Donny zou reeds in 1843, toen hij samen met Mareska in diens laboratorium experimenteerde, een eerste bruikbaar apparaat voor de aanmaak van vloeibaar koolzuur hebben ontworpen, een apparaat dat hij twee jaar later voorstelde aan de '*Académie*' ²⁶.

Donny-Baertsoen wierp zich anno 1890 (?) op, te oordelen naar de publiciteit in de *Wegwijzer van Gent*, een reclamegids *avant-la-*

Twee 'Saffaarkes', kogelflesjes waarin in de tweede helft van de vorige en het eerste kwart van onze eeuw mineraal water en limonades met toegevoegd koolzuurgas. Hier afgebeeld de originele modellen van het Gentse '*Maison Chaffart*', dat deze flesjes hun volkse bijnaam bezorgde. Dit type flesjes was zeker ook in gebruik bij het bedrijf van Donny, doch daarvan is tot op heden geen exemplaar teruggevonden.

(Foto's verzameling MIAT, Gent).

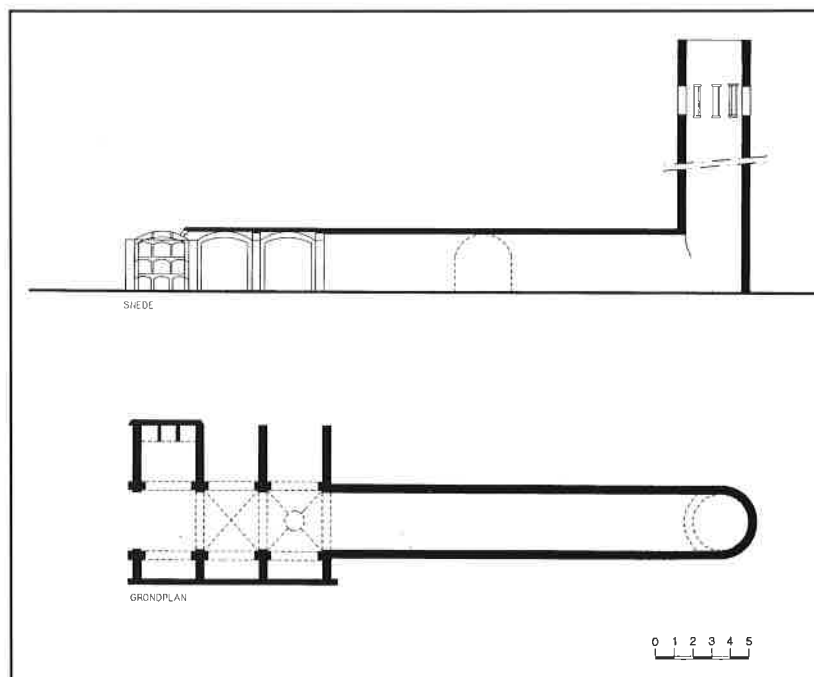

Flessenetiket literflessen mineraal water 'Blandin Berg' met afbeelding kasteeltje van Emmaüs, van de laatste eigenaar-uitbater Paul Cobbaert-Donny.

(Archief Donny, Verzameling MIAT, Gent)

Doodsprentje van Jean Cobbaert, zoon van de laatste eigenaar van de brouwerij & het frisdrankenbedrijf 'Blandin', die in tragische omstandigheden om het leven kwam.

(Archief Donny, Verzameling MIAT, Gent)

Opmeting van de ijskelder der voormalige brouwerij Donny. Het rechthoekige gewelfde gedeelte bij de Muinschelde, was destijds hoger opgetrokken als magazijn. Halverwege de gemetste onderaardse gang in de flank van de Blandinusheuvel, en op het einde aan de voet van de verticale schacht, zijn gedichte boogvormige doorgangen aanwezig, vermoedelijk toegang gevend tot nog andere gewelfde ruimtes.

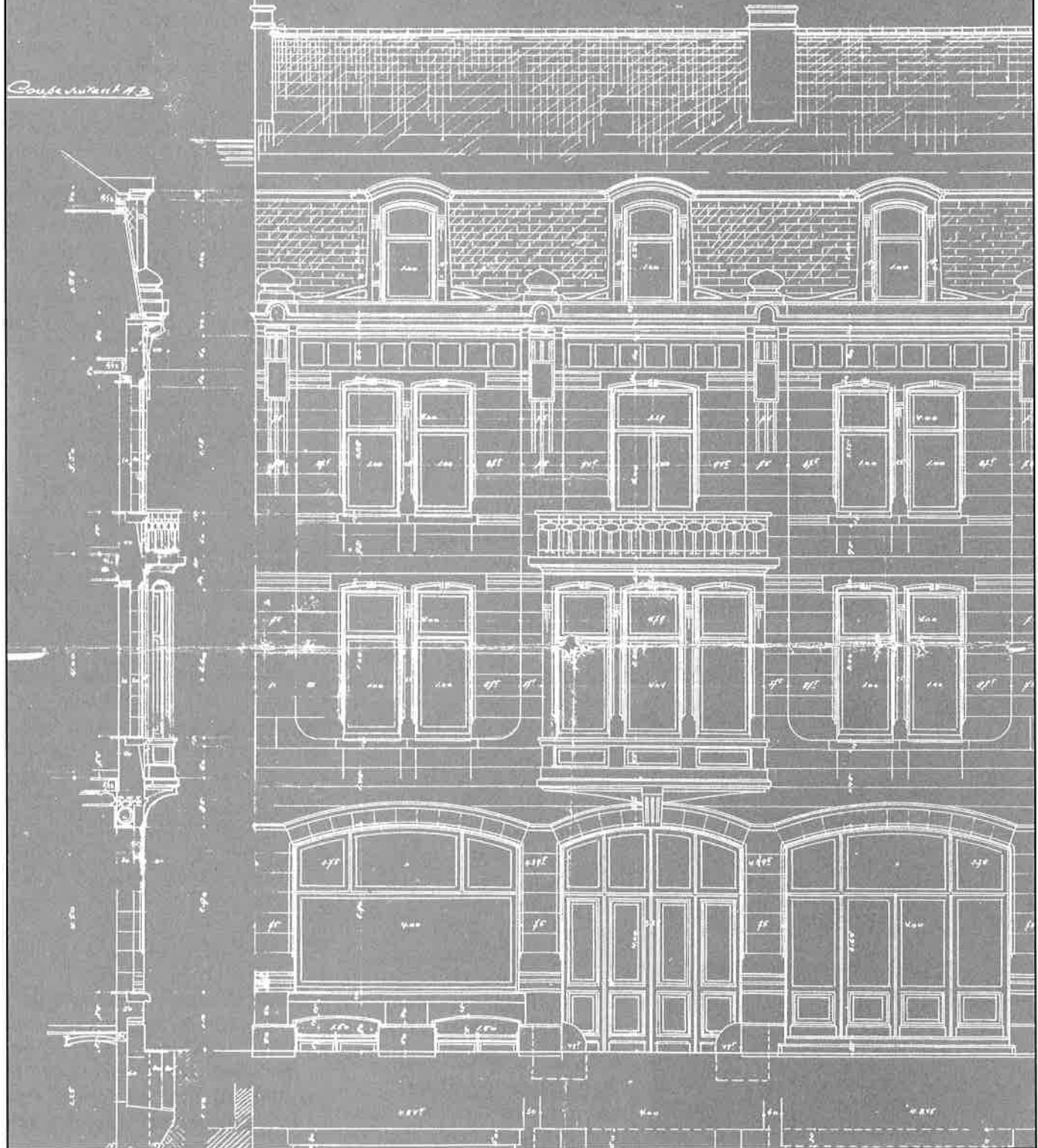
(Verzameling Ro Berteloot, Gent).

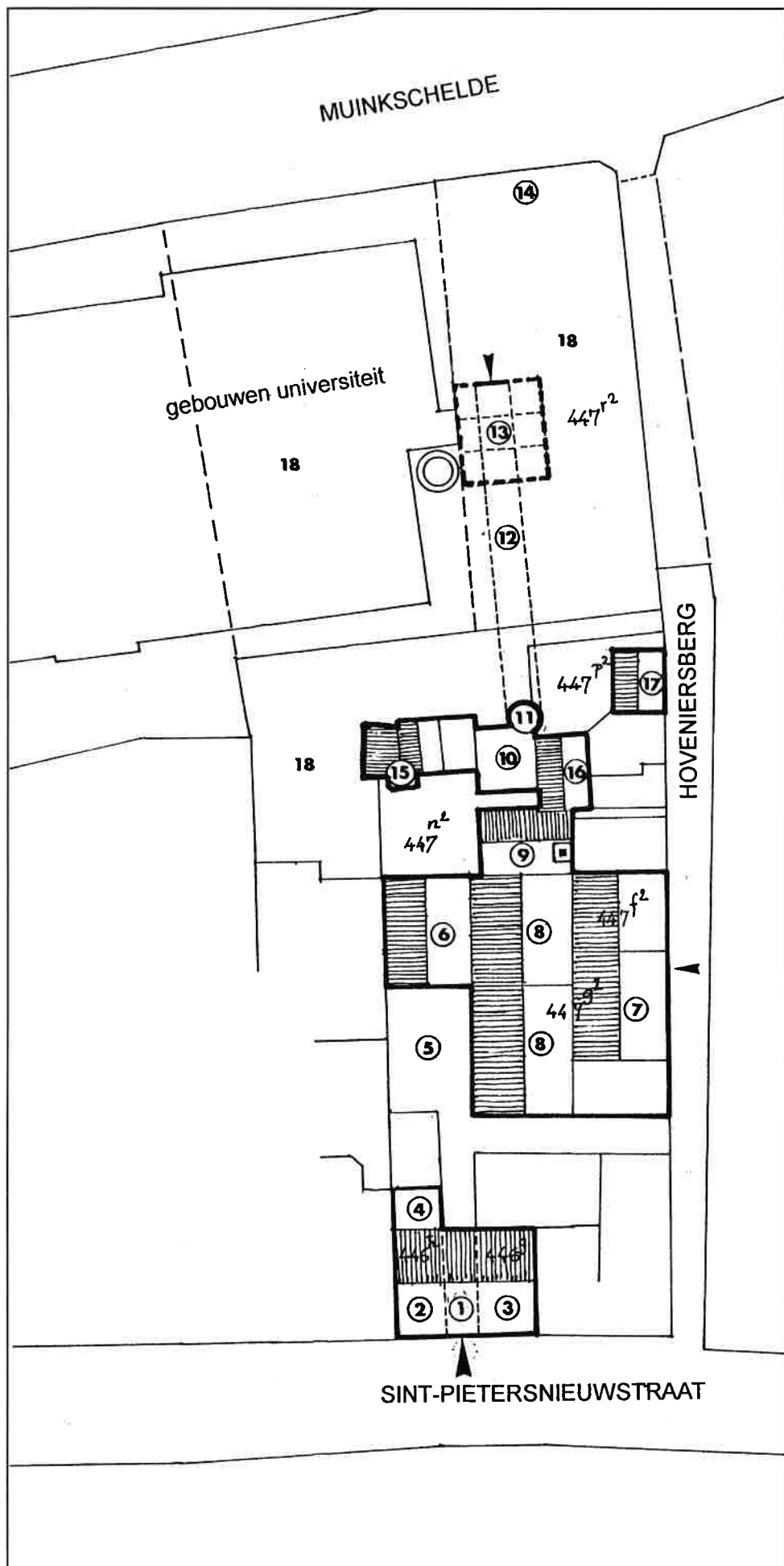

Construction de deux Maisons.
Rue fleur St Pierre à Gand.
Propriété de Monsieur Edmond Donny
Façade Principale

échelle

Coupe vertical 1.3

Bouwaanvraagtekening voor-gevel van woon- en winkelhuis met herberg, burelen en centrale koetspoort, toegang tot achterinliggende brouwerij-frisdrankenbedrijf van Edmond Donny in de Sint-Pietersnieuwstraat. Ontwerp in art nouveau-stijl van architect Georges Vereecken (Gent), dd. 28 oktober 1913 (uiterst links).

(Archief Donny. Verzameling MIAT, Gent).

Legende reconstructie brouwerij-frisdrankenbedrijf-ijskelder Donny-Baertsoen, toestand 1914 :

- 1) ingang bedrijf (doorrit)
- 2) bedrijfswinkel
- 3) café (waarboven woonhuis)
- 4) burelen
- 5) fabriekskoer
- 6) open wagenloods
- 7) oudste brouwerijgebouw 1872 met toegang kant Hoveniersberg
- 8) bedrijfsgebouwen 1872 en later (frisdranken-aanmaak en bottelarij)
- 9) stoommachine-installatie en vierkante schoorsteen 1872 (m. extractiepomp mineraal water?)
- 10) magazijn uit zelfde bouw-campagne als
- 11) toren hijsschacht boven ijskelder (hoogte ca. 10,50m, diameter ca. 3,00m)
- 12) tunnel naar ijskelder (lengte ca. 38,00m, breedte ca. 3,00m)
- 13) verdwenen magazijn ijskelder op (nog bewaard) gewelfd gelijkvloers
- 14) voormalige aanlegkade voor lossen ijsblokken
- 15) Kasteeltje Emmaüs (16e eeuw)
- 16) woning (16e eeuw)
- 17) woning (19e eeuw)
- 18) voormalige tuin (een deel daarvan werd verkocht voor de bouw van de thermische centrale van de universitaire technische laboratoria, eind jaren 1930)

(reconstructie Guido Deseyn, MIAT)

Bouwkundige relictten van de oudste bouwcampagne, anno 1856, binnen de brouwerij en frisdrankenfabriek Donny : de voet van een vierkante schoorsteen met funderingsfragmenten van de (verdwenen) stoomketel, en een zeldzaam type industrieel raam in gietijzer (onder korfboog).

(Foto's Guido Deseyn, MIAT Gent)

lettre, zoniet als de voornaamste producent van *minérale waters*, dan toch wel als de langst producerende van Gent. Vanaf 1880-1885 kreeg hij wel o.a. de concurrentie van wed. Chaffart, die haar naam met de ~-liter kogelflesjes, de populaire Gentse *saffaarkes* wist te verbinden.

In 1898 erfdien zijn zonen Edmond en Paul (de oudste zoon Georges had een inkomen als ingenieur Bruggen en Wegen) de eigendom. Edmond was rond de eeuwwisseling tevens voorzitter en stuwende kracht achter de Syndicale Kamer der Fabrikanten van Limonaden en Spuitwaters van Gent en omliggende²⁷. Edmond Donny-Van Steenberge zou alleen erfgenaam worden vanaf

1912. Na zijn overlijden zou het bedrijf in 1941 door huwelijk in handen komen van Paul Cobbaert (-Donny).

Het aantal Gentse brouwerijen, in de tweede helft van de 19e eeuw verdubbeld met een piek in 1900 met 99 brouwerijen (!), zou met de crisisjaren 1920 - 1930 terugslinken tot minder dan 20.

De brouwerij Donny zette als één der laatste in 1940 haar productie stop. Enkel de frisdranken-aanmaak bleef doorgaan onder het bestuur van de erfgenaam-uitbater Paul Cobbaert-Donny.

Nog in 1951 zou deze het bedrijf moderniseren door een batterij machines voor de aanmaak en de botteling van frisdranken, geleverd door de constructie-

werkplaatsen H. Dechaineux & C° uit Brussel, te laten installeren : een flessenspoelmachine 'Miller Hydro' met een verticale stoomketel, een vulmachine om ~-liter spuitwater- en limonadeflesjes te capsuleren 'Compact' (2600 fl/u), en een vloeistofpomp 'Dechaineux', voor een totaal bedrag van 835.000 (toenmalige) fr., dit ter aanvulling van de bestaande literflessen-botteling in de zaal naast de wagenloods.

Het in tragische omstandigheden overlijden van Paul Cobbaert's zoon Jean luidde de teloorgang van het bedrijf in. In 1961 werd de exploitatie stopgezet en begon de verkommering van de eigendom.²⁸

VOETNOTEN

¹ Kadastrale gegevens: Gent 3e afdeling, sectie E, nrs. 446h, 446g, 447g", 447n", 447p", 447f".f, 447r", 450f.

² Philippe Baertsoen, zoon van een Oudenaards lakenhandelaar, was reeds op 18-jarige leeftijd één der eerste handelaars in Vlaanderen in *Wedgewood*-porselein. Later associeerde deze zich met zijn neef Pierre Baertsoen en richtte hij te Gent ca 1830-1835 een (heden verdwenen) katoenspinnerij op, in de wijk Oudburg (Patershol), tussen Vrouwenbroerstraat en Zeugsteeg.

(cfr. DESEYN G., *Bouwen voor de Industrie*, MIAT, Gent 1989

³ Levensgeschiedenis grotendeels op basis van DELACRE M., *Notice sur la vie et les Travaux de François-Marie-Louis Donny, membre de l'Académie*, Brussel 1900.

Archief Donny. Verzameling MIAT, Gent.

⁴ Verzameling MIAT, Gent.

⁵ Levensgeschiedenis grotendeels op basis van DELACRE M., *Notice sur la vie et les Travaux de François-Marie-Louis Donny, membre de l'Académie*, Brussel 1900.

Archief Donny. Verzameling MIAT, Gent.

⁶ Volgens tijdsgenoten slaagde François M.L. erin op 16-jarige leeftijd (!) kopieën van oude glasramen te maken, nauwelijks te onderscheiden van echte, en volgens oude procédés.

⁷ *Sur la cohésion des liquides et sur leur adhérence aux corps soli-*

des, gepubliceerd in: *Mémoires couronnés et des savants Etrangers de l'Académie Royale de Belgique*, deel XVII, december 1853.

⁸ *Bulletin de l'Académie Royale de Belgique*, deel XIX, nr. 6, z.d.

Annales de Chimie et de Physique, deel XXI, september 1847.

Verzameling MIAT, Gent.

⁹ *Bulletin de la Société de Médecine de Gand*, dd. 6 mei 1847.

Verzameling MIAT, Gent.

¹⁰ *Instruction méthodique pour l'application des procédés de M. Donny pour la recherche des farines et du pain falsifiés*, in: *Journal Militaire Officiel*, Paris, augustus 1847.

¹¹ *Bulletin de l'Académie Royale de Belgique*, deel XXXI, nr. 5, 1871

Verzameling MIAT, Gent.

¹² *Bulletin de l'Académie Royale de Belgique*, deel XXV, nr. 3, 1868.

¹³ Verzameling MIAT, Gent.

Bulletin de l'Académie Royale de Belgique, deel XLVIII, nr. 11, november 1879.

¹⁴ *Bulletin de l'Académie Royale de Belgique*, deel XLV, nr. 2, februari 1878.

Verzameling MIAT, Gent.

¹⁵ *Bulletin de l'Académie Royale de Belgique*, deel XVIII, nr. 9 & 10, z.d.

Verzameling MIAT, Gent.

¹⁶ Verzameling MIAT, Gent.

¹⁷ *Bulletin de l'Académie Royale de Belgique*, deel XVI, nr. 11, z.d. Verzameling MIAT, Gent.

¹⁸ DESEYN G. red., *Focus op fotografie. Fotografie te Gent van 1839 tot 1940*, MIAT & Gemeentekrediet, Brussel 1987, pp. 55, 106, e.v.

¹⁹ Verzameling MIAT, Gent.

²⁰ Reeds afgebeeld op het schilderij: Panoramisch Zicht op Gent in 1534, bewaard in het Bijloke-museum. Tussen 1690 en 1816 stond het bekend als het *Hof van Waesberghe*.

²¹ *Mededelingen aan de Gentse Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde*, dd. 13 november 1900.

Verzameling MIAT, Gent.

²² Voor de commercialisatie van het bronwater werd een NV opgericht, de *Société Fermière des Sources du Ginstberg*, de Ginstbronnen, de oudste waterbronnenexploitatie van Oost-Vlaanderen, met maatschappelijke zetel te Sint-Amandsberg bij Gent.

(cfr. *Frisse dranken? Frisdranken!* in: *Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur*, VIAT Gent 1991, p. 43).

²³ In welk jaar dit laatste juist gebeurde is niet bekend. Ook is er tot op heden geen bouwaanvraag teruggevonden. Stilistisch kan de vormgeving van de toren die de hijschacht boven de ijskelder bekroond, eind jaren 1870 - begin jaren 1880 worden gedateerd. De aanbouw tegen het Emmaüs-kasteeltje gebeurde voor de

'Brasserie et Glacière du petit Château d'Emmaüs" : een gebouw bestaande uit 3 bouwlagen met twee verspringende traveeën en een grote ronde hoektoren, geleed door omlopende lijsten en baksteenfriezen, doorbroken door rechthoekige openingen, en met een sterk overkragende kroonlijst. (Ministerie voor Nederlandse Cultuur. *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen*, deel Gent 4nb Zuid-West, p. 189).

Wel werd onlangs het nog bestaande gedeelte van de ijskelder met de hijschacht-toren opgemeten door architectenbureau Ro Berteloot, opmeting die we hier met diens toelating mochten reproduceren.

²⁴ In de *Wegwijzer van Gent* wordt merkwaardigerwijze de brouwerij Donny-Baertsoen slechts vanaf 1880-1885 vermeld.

²⁵ Ergens op het terrein moet zich ook nog de extractieput voor het mineraal water bevinden.

²⁶ Het verslag *Sur un appareil de Thilorier modifié et sur les propriétés de l'acide carbonique liquide et solide* verscheen in februari 1845, lang vóór Cailletet en Pictet in 1878 eenzelfde apparaat voor het permanent vloeibaar maken van koolzuur zouden ontwikkelen, waardoor het vervoer in metalen glasflessen mogelijk werd, een grote vooruitgang voor o.a. de spuitwaterproductie.

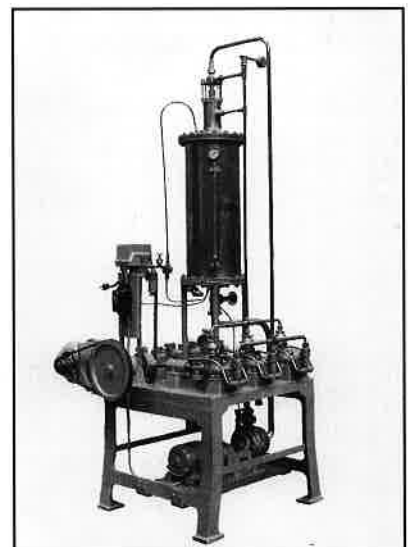
²⁷ Hun vergaderlokaal was het *Café du Théâtre* in de Schouwburgstraat. (cfr. *Frisse dranken? Frisdranken!* in : *Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur*, VIAT Gent 1991, p. 27).

²⁸ De ziekelijke Jean Cobbaert werd op 27-jarige leeftijd per ongeluk door een politieagent doodgeschoten op het nabije Sint-Pietersplein.

Ensemble machines voor de botteling van 25 cl frisdranken, door de laatste uitbater Paul Cobbaert-Donny in 1951 aangekocht bij de constructiewerkplaatsen H. Dechaineux & C° te Brussel, ter aanvulling van de bestaande literflessenbotteling. De 25 cl flesjes kwamen toen steeds meer in de mode, voor de consumptie in drankgelegenheden en restaurants.

(Archief Donny. Verzameling MIAT, Gent).

Reconstructie van het Emmaüs-kasteeltje zoals het door architect Bourgois (ook verantwoordelijk voor de restauratie van de zandstenen gevel gericht naar de Muinschelde) is voorgesteld in 1966. Hieronder, de bestaande toestand van de hand van Georges Donny, uit zijn brochure anno 1900 't Casteelkin van Emaüs'.

Met dank aan architect Ro Berteloot, Gent.

(verzameling Ro Berteloot en Archief Donny. Verzameling MIAT, Gent)

